

ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА

УДК 373.5.06(4)(043.5)

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ДЕМОКРАТИЧНИХ ШКІЛ

К.А. Балтремус, В.Є. Балтремус

У статті розглядається система роботи демократичних шкіл щодо формування соціальної компетентності учнів. Висвітлюється роль змісту освіти як ключового чинника успішного формування соціальної компетентності учнів у демократичних школах. Представлено та проаналізовано типовий навчальний план демократичної школи. Навчальний план розробляється з урахуванням як можливостей учнів обирати окремі предмети в контексті майбутньої професії, так і їхньої підготовки до найбільш поширених видів діяльності та міжособистісних стосунків. Навчальний план демократичних шкіл включає не тільки цикл природничих, математичних і гуманітарних дисциплін, авторські курси вчителів, а й мистецькі та трудові майстерні.

Ключові слова: демократична школа, зміст освіти, навчальний план, соціальна компетентність.

ФОРМИРОВАНИЕ СОЦИАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧЕНИКОВ В УЧЕБНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ ДЕМОКРАТИЧЕСКИХ ШКОЛ

Е.А. Балтремус, В.Е. Балтремус

В статье рассматривается система работы демократических школ касательно формирования социальной компетентности учеников. Охарактеризована роль содержания обучения как ключевого фактора социальной компетентности учеников в демократических школах. Представлен и проанализирован типичный план обучения учеников демократических школ. План обучения разрабатывается с учетом возможностей учеников выбирать отдельные предметы в контексте будущей профессии, а также их подготовки к личностным отношениям. План обучения включает не только цикл математических, гуманитарных и авторских дисциплин, а также искусствоведческие и трудовые мастерские.

Ключевые слова: демократическая школа, содержание образования, учебный план, социальная компетентность.

FORMATION OF SOCIAL COMPETENCE OF STUDENTS IN THE EDUCATIONAL PROCESS OF DEMOCRATIC SCHOOLS

K. Baltremus, V. Baltremus

The article describes the work of democratic schools on developing students' social competence and demonstrates the key role of education contents in achieving this goal. A typical democratic school education plan is presented and thoroughly analyzed. Educational plans are developed considering students' choice of future profession and adequate interaction in society. A typical democratic school education plan includes not only natural, humanitarian and authors' disciplines, but also creative and labor workshops.

Key words are: democratic school, education contents, education plan, social competence.

На сучасному етапі розвитку освіти її результатом вважається не лише високий рівень знань учнів, але й їхня готовність до життя в сучасних умовах, сформованість світогляду, здатність вільно орієнтуватися в складних проблемах сучасного світу та розуміти власне місце в ньому, тобто компетентнісний чинник соціалізації [3]. Йдеться про формування в молоді життєво важливих умінь, які трактуються міжнародною педагогічною спільнотою як ключові компетентності, серед яких соціальній компетентності відведено чільне місце. Набута соціальна компетентність – це невід’ємна особистісна характеристика учня станом на завершення шкільного навчання [3; 4], а основним і дієвим інструментом її формування в демократичних школах є зміст освіти.

Соціальна компетентність формується в процесі включення учнів у активну діяльність, що забезпечує належний рівень міжособистісного спілкування, уміння приймати рішення та конструктивно розв’язувати

конфлікти, ставити мету й досягати її. Зміст освіти в демократичних школах – особливого типу навчальних закладах у Європі та США (які акумулювали ідеї особистісно орієнтованого навчання та виховання, напрацьовані іншими навчальними закладами, альтернативними до традиційних) розглядається, передусім, у аспекті отримання практичної користі від засвоєних знань. Зміст освіти викладено в навчальних планах таких шкіл. Розробляючи навчальні плани із урахуванням формування соціальної компетентності, учителі демократичних шкіл залучають увесь комплекс дисциплін, які забезпечують особистісно-орієнтований навчальний процес як головну передумову успішної соціалізації учнів. При цьому вирішальними чинниками стають: структура сучасних суспільних відносин, індивідуальні особистісні якості учнів, їхнє ставлення до природи, праці, людини, культури, мистецтва тощо. Особливо підкреслимо, що навчальний план розробляється з урахуванням як можливостей учнів обирати окремі предмети в контексті майбутньої професії, так і їхньої підготовки до найбільш поширених видів діяльності та міжособистісних стосунків. Як свідчать дані таблиці 1, раціональне поєднання диференціації та інтегрованості змісту освіти забезпечує повноцінний характер та суспільно необхідний рівень середньої освіти, що досягається на демократичних засадах [1; 2].

Таблиця 1

Типовий навчальний план демократичної школи

Назва дисципліни	Орієнтовна кількість годин на тиждень (старші класи)
I. Природничі дисципліни	16-25
1. Загальна біологія	6-11
1.1. Біологія	2-3
1.2. Ботаніка	1-2
1.3. Фізіологія	1-2
1.4. Анатомія	1-2
1.5. Природознавство (інтегрований курс)	1-2
2. Хімія	2-4
2.1. Органічна хімія.	1-2
2.2. Неорганічна хімія	1-2
3. Екологія.	2-4
3.1. Екологія	2-4
4. Валеологія	1-2
4.1. Валеологія	1-2
4.2. Курс особистісного зростання та здорового способу життя (PSHE)	до 4
Авторські курси вчителів з циклу природничих дисциплін	3-6
Основи здорового способу життя	1-2
Світ навколо нас	1-2
Особиста безпека	1-2
Структура суспільства	1-2
II. Фізико-математичні науки	11-19
1. Фізика	6-11
1.1. Елементарна фізика	2-3
1.2. Електродинаміка (інтегрований курс)	1-2
1.4. Оптика	1-2
1.5. Астрономія (інтегрований курс)	1-2
2. Математика	5-8
2.1. Алгебра	2-3
2.2. Геометрія	2-3
2.3. Тригонометрія (інтегрований курс)	1-2
III. Гуманітарні дисципліни	22-38
1. Історичні науки	5-9
1.1. Історія світу	1-2
1.2. Історія цивілізацій (інтегрований курс)	1-2
1.3. Історія рідного краю	2-3
1.4. Етнографія (інтегрований курс)	1-2
2. Культурно-релігійні науки	5-9
2.1. Культурологія	2-3

2.2. Культура і цивілізація	1-2
2.3. Релігієзнавство	1-2
2.4. Етика і естетика (інтегрований курс)	1-2
3. Економічні науки	2-4
3.1. Економіка	1-2
3.2. Економічна географія (інтегрований курс)	1-2
4. Філологічні науки	3-5
4.1. Рідна мова	2-3
4.2. Іноземні мови	1-2
5. Психологічні науки	5-7
5.1. Основи психології	2-3
5.2. Психологія сімейного життя	3-4
Авторські курси вчителів з гуманітарних дисциплін	7-11
Планування кар'єри	2-3
Економіка і політика	1-2
Нація, народ і я	2-3
Підвищення власного культурного рівня	2-3
IV. Майстерні	8-14
1. Мистецькі майстерні	4-8
1.1. Живопис	1-2
1.2. Театр	1-2
1.3. Музика	1-2
1.4. Гончарство, ткацтво, вишивання	1-2
2. Трудові майстерні	4-6
2.1. Трудове виховання	3-4
2.2. Навички приготування їжі	1-2
Факультативні заняття і консультації	до 10
Лабораторні роботи	до 10
Позакласна робота	до 10

Аналізуючи наведений навчальний план, констатуємо, що в ньому представлені всі основні блоки навчальних дисциплін, що й у традиційних школах: природничий, фізико-математичний, гуманітарний, але вони поєднуються з блоками творчого та практичного спрямування (художні та трудові майстерні). Це забезпечує умови для самореалізації та самоствердження всіх учнів відповідно до їхніх уподобань (особливо тих, хто відстає у вивченні дисциплін основного циклу), створює для них ситуацію успіху, забезпечує становлення та розвиток креативних здібностей, формує елементарні практичні навички, необхідні в повсякденному житті (приготування їжі, навички здорового способу життя, особистісного зростання та інші).

Окрім того зазначимо, що в цьому навчальному плані важливого значення (5-9 годин на тиждень) надається блоку культурно-релігійних наук, який є культуроформувальним і сприяє становленню світогляду та системи цінностей у старших підлітків.

Зі свого боку, блок психологічних дисциплін, також значний за кількістю годин (5-7), покликаний створити умови для самопізнання учнів, яке спонукає до самокорекції та самовдосконалення, допомагає їхній профорієнтації та самовизначенню, створенню позитивного психологічного клімату в школі, формує комунікативні здібності, розкриває сутність психології сімейних стосунків.

Особливо відзначимо присутність у навчальному плані блоку «авторські курси вчителів», що характеризує таку особливість демократичних шкіл у контексті змісту освіти, як особистісно спрямоване навчання. Уведення до змісту освіти демократичних шкіл авторських курсів направлено на акцентуацію особистісного сенсу навчального курсу як з боку вчителя, який розкриває власне розуміння його змісту з урахуванням життєвого досвіду, так і з боку учня – останній переосмислює його з позицій становлення власного «Я», що призводить в кінцевому результаті до його позитивної соціалізації.

Іншими інструментами позитивної соціалізації учнів демократичних шкіл засобами змісту освіти, що забезпечують формування соціальної компетентності, є творчі майстерні, які використовуються для розкриття сукупності навчальних просторів, що наповнені матеріальними об'єктами. Серед майстерень, які найширше представлені в демократичних школах, є трудові, творчі та спортивні. Учні, які беруть участь у роботі трудових майстерень, поєднують теоретичний матеріал з практичною роботою, що сприяє формуванню їхніх трудових умінь та навичок. Учні, задіяні, наприклад, у роботі спортивних майстерень, окрім власне спортивних тренувань, також готують загальні шкільні змагання, де часто виступають

арбітрами, започатковують спортивні клуби, у яких працюють як тренери. Організація та забезпечення функціонування таких клубів відбувається винятково силами самих учнів з метою організації спортивного життя школи. У спортивних майстернях проводиться інформаційно-роз'яснювальна робота щодо ведення здорового способу життя, раціонального харчування та фізичного навантаження, оптимального графіку робочого дня [5].

Ще одним дієвим інструментом демократичних шкіл, що сприяє формуванню соціальної компетентності учнів, є використання ігор з учнями усіх вікових груп. Яскравою ілюстрацією такого підходу є практика застосування ігор у навчально-виховному процесі нью-йоркської школи Олбані Фрі (Albany Free). Тут учні різних вікових категорій проводять за ігровою діяльністю більшу частину часу – грають як у рухливі, так і в креативні, предметні, сюжетні, ділові та рольові ігри. У такий спосіб вчителі надають можливість учням вивільнити накопичену енергію та обрати собі вид діяльності на кожен робочий день і, навіть, на кожен робочу годину. Учителі цієї школи поділяють переконання провідних педагогів у галузі демократичної освіти стосовно того, що самостійно обраний учнями матеріал буде вивчено особливо якісно. Свобода вибору обумовлює любов та позитивну мотивацію до навчання. Крім того, ігрова діяльність є найбільш природовідповідною для підлітків, вона знижує можливість негативних наслідків помилки, тому є психологічно комфортною й безпечною і при цьому допомагає вирішувати цілу низку педагогічних завдань [2].

Наступним ефективним інструментом демократичних шкіл у формуванні соціальної компетентності учнів є розвиток рефлексії. Так, у процесі навчання спільне обговорення вчителями та учнями навчального плану, можливість для учнів вносити власні пропозиції щодо його доповнення та вдосконалення, дає змогу осмислено проектувати навчальний процес, максимально наближаючи його до інтересів кожного учня. Робочий день у демократичних школах розпочинається з ранкових учнівських зборів, на яких оголошуються новини школи, учителі розповідають про зміни графіку роботи (якщо такі є). Також на цих зборах кожен учень планує свій тижневий графік, узгоджує його з учителями. На цьому етапі педагоги використовують своє право давати рекомендації, можуть оптимізувати індивідуальний робочий графік кожного учня на засадах поєднання предметів різного спрямування [1].

Таким чином, соціальна компетентність формується в процесі залучення учнів до активної діяльності, що забезпечує належний рівень міжособистісного спілкування, здатності ухвалювати рішення, ставити мету й досягати її. Тому концептуальною платформою побудови змісту освіти в демократичних школах є теорія дидактичного прагматизму, згідно з якою зміст освіти розглядається, передусім, не з позиції засвоєння учнями знань, а отримання практичної користі від них. Зміст освіти в демократичних школах відображає соціокультурний контекст стратегії розвитку сучасної освіти й орієнтований на успішну соціалізацію учнів.

Подальші педагогічні розвідки щодо змісту освіти в демократичних школах нададуть змогу оптимізувати роботу з удосконалення соціальної компетентності учнів в закладах освіти цього типу, а також можливість екстраполяції позитивного досвіду таких шкіл в освітній простір України.

Література

1. Gribble D. Real Education. / David Gribble – London : Libertarian Education, 1998. – 259 p.
2. Mintz J. No Home work and Recess All Day // Jerry Mintz – New York : AERO, 2003. – 136 p.
3. Литвиненко Т. Г. Крок за кроком до життєвої компетентності та успіху / Т. Г. Литвиненко – Київ, 2000. – С. 27 – 29.
4. Локшина О. І. Розвиток компетентнісного підходу в європейській освіті / Збірник матеріалів з досвіду управлінської діяльності та методичної роботи. До підсумкової колегії Міністерства освіти і науки України. – Чернівці : Видавничий дім Букрек, 2007. – С. 12 – 23.
5. Старих О. К. Метод проектів на уроках інформатики – спосіб розвитку інформаційної компетентності учнів [Електронний ресурс] – Режим доступу до журн. : <http://ite.ksu.ks.ua/?q=en/node/177>.

References

1. Gribble D. Real Education. / David Gribble – London : Libertarian Education, 1998. – 259 p.
2. Mintz J. No Home work and Recess All Day // Jerry Mintz – New York : AERO, 2003. – 136 p.
3. Ly'tvy'nenko T. G. Krok za krokom do zhy'tt'yevoyi kompetentnosti ta uspixu / T. G. Ly'tvy'nenko – Ky'yiv, 2000. – С. 27 – 29.
4. Lokshyna O. I. Rozvytok kompetentnysnogo pidxodu v yevropejs`kij osviti / Zbirnyk materialiv z dosvidu upravlins`koyi diyal`nosti ta metodychnoyi roboty. Do pidsumkovoyi kolegiyi Ministerstva osvity i nauky Ukrayiny. – Chernivci : Vydavnychyj dim Bukrek, 2007. – S. 12 – 23.
5. Staryx O. K. Metod proektiv na uroках informatyky – sposib rozvy`tku informacijnoyi kompetentnosti uchniv [Elektronnyj resurs] – Rezhym dostupu do zhurn. : <http://ite.ksu.ks.ua/?q=en/node/177>.